

Agnieszka Szymańska

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID: 0000-0001-9976-0410

Nadopiekuńczość wobec dziecka: błędy idealizacji, zastępowania i ulegania dziecku a kształtowanie się osobowości zależnej

Badanie koncentruje się na roli nadopiekuńczości rodziców w formowaniu zależnej osobowości u dzieci. Skupia uwagę na trzech określonych błędach wychowawczych: idealizacji, zastępowaniu i uleganiu. Celem badania było zrozumienie, jak te specyficzne zachowania rodzicielskie wpływają na rozwój cechy osobowości znanej jako pasywność (beta minus), która charakteryzuje się wysokim poziomem neurotyzmu, niską ekstrawersją i zamknięciem na doświadczenia. Analiza opierała się na badaniu retrospektywnym przeprowadzonym na grupie 402 kobiet w wieku średnio 34 lat. Respondentki odpowiadały na pytania dotyczące wychowawczych błędów swoich rodziców oraz własnych cech osobowości. Odkrycia wskazują, że kobiety, które w dzieciństwie doświadczyły wyżej wymienionych błędów wychowawczych ze strony rodziców, jako dorosłe prezentują silniejsze cechy pasywności (beta minus), co jest typowe dla osobowości zależnej. Dane empiryczne potwierdzają teoretyczne przypuszczenia, że dzieci wychowywane w nadopiekuńczych warunkach częściej rozwijają zależne cechy osobowości.

Słowa kluczowe: nadopiekuńczość, osobowość zależna, dopasowanie krzywej modelowej

Overprotection of a child: errors of idealization, substitution and submission to the child and the development of a dependent personality

This study focuses on the role of overprotective parents in the formation of a dependent personality in children, focusing on three specific parenting errors: idealization, substitution, and compliance. The aim of the study was to understand how these specific parenting behaviors affect the development of a personality trait known as Passivity (Beta minus), which is characterized by high levels of neuroticism, low extraversion, and closure to experience. The analysis was based on a retrospective study conducted on a group of 402 women with an average age of 34. The respondents answered questions about the parenting errors of their parents and their

own personality traits. The findings indicate that women who experienced the above-mentioned parenting errors from their parents in childhood, as adults, present stronger Passivity (Beta minus) traits, which is typical of a dependent personality. The empirical data support the theoretical assumptions that children raised in overprotective conditions are more likely to develop dependent personality traits.

Keywords: overprotection, dependent personality, model curve fitting

Osobowość zależna jest definiowana jako wzór cech charakteryzujących osobę przez dążenie do bezpieczeństwa, niepewność, skłonność do uległości, tendencję do wycofania oraz introwertyzm. Osoby z tak określoną osobowością często szukają bezpieczeństwa w interakcjach z innymi i przyjmują postawę uległą w zamian za wsparcie i opiekę (Millon i Davis, 1996). Te cechy są powiązane ze specyficzną konfiguracją Wielkiej Piątki, obejmującą wysoki neurotyzm, niską ekstrawersję oraz ograniczoną otwartość na nowe doświadczenia, co jest bliskie metacechom określanym jako pasywność (beta minus) (Strus, Ciecuch i Rowiński, 2014).

Formowanie osobowości zależnej jest często związane z doświadczeniem nadopiekuńczości w okresie dzieciństwa (Millon i Davis, 1996). Nadopiekuńczość definiuje się jako rodzicielskie zachowania skupione na zbytniej trosce i ochronie, które ograniczają dziecku możliwość zdobycia niezależności i psychicznego wyodrębnienia się. Zachowania te prowadzą do uzależnienia dziecka od rodzica. W literaturze wymienia się trzy kluczowe zachowania rodzicielskie, które są uznawane za przejawy nadopiekuńczości: idealizacja dziecka, zastępowanie dziecka oraz uległość wobec dziecka (Gurycka, 1990).

W przeprowadzonym badaniu zastosowano teorię błędów wychowawczych Antonii Guryckiej, aby zdefiniować nadopiekuńczość rodziców, a następnie zbadać, czy osoby, które doświadczyły większej nadopiekuńczości w dzieciństwie, jako dorośli wykazują wyższe poziomy zależności osobowościowej, definiowanej przez metacechę pasywność (beta minus).

Pasywność (beta minus) używana jest jako pośredni wskaźnik osobowości zależnej, co jest metodologicznie uzasadnione, szczególnie w badaniach wrażliwych, takich jak te dotyczące zaburzeń osobowości, co może przyczynić się do zwiększenia wiarygodności badań (Nowak, 2007).

Osobowość zależna i jej korelaty

Osoby o wysokim poziomie neurotyzmu często wykazują niestabilność emocjonalną, co objawia się tendencjami do odczuwania lęku, gniewu, goryczy, pesymizmu, melancholii, nieśmiałości, wstydu, bezradności i wrażliwości. Z kolei ze względu na niską ekstrawersję osoby zależne mogą prezentować zachowania

odległe, apatyczne, wycofane, izolowane, niepozorne, ciche, zniechęcone, pasywne, letargiczne i ostrożne. Natomiast niska otwartość na doświadczenia charakteryzuje je jako praktyczne, nieangażujące się emocjonalnie, obojętne na estetykę, przewidywalne, uparte, pragmatyczne, sztywne, konserwatywne, nieelastyczne i dogmatyczne.

Osoby z cechą określoną jako pasywność charakteryzują się biernością, apatią oraz tendencją do stagnacji. Cechuje je słaba tolerancja na zmiany i przywiązanie do znanych, wypróbowanych rozwiązań. W interakcjach społecznych wykazują się podporządkowaniem, zależnością, niepewnością oraz nieśmiałością.

Nadopiekuńczość rodziców: idealizacja, zastępowanie i uleganie dziecku

Trzy błędy wychowawcze konstytuujące nadopiekuńczość rodziców to według Guryckiej: idealizacja dziecka, zastępowanie go w jego zadaniach oraz uleganie mu (Gurycka, 1990). Idealizacja dziecka polega na ciągłym zajmowaniu się dzieckiem i jego sprawami, wnikaniem w jego aktywność, zaborczością wobec niego, nieustającym zainteresowaniem dzieckiem pod pozorem ochrony go przed niebezpieczeństwem, występowaniem zachowań niezgodnych z idealnym wzorcem założonym przez wychowawcę. Reprezentacja, która przyczynia się do powstania tego błędu, polega na nadmiernym przecenianiu zalet dziecka przy równoczesnym spostrzeganiu otoczenia jako zagrażającego dziecku. *Zastępowanie dziecka* w jego zadaniach oznacza wykonywanie za dziecko zadań, obowiązków, przejmowanie jego aktywności, niepozwalanie mu na dokończenie własnej aktywności samodzielnie. Pozwala to rodzicowi utrzymywać równocześnie zewnętrzny wizerunek dziecka jako idealnego. Reprezentacja dziecka w umyśle rodzica, która przyczynia się do zastępowania dziecka w zadaniach polega na spostrzeganiu go jako wymagającego szczególnej troski, słabego, bezradnego, zmęczonego, niezdolnego, upośledzonego itd. Uleganie dziecku to spełnianie jego zachcianek, demonstrowanie własnej bezradności oraz rezygnacja ze stawianych mu wymagań. Reprezentacja dziecka, która przyczynia się do powstania tego błędu, polega na spostrzeganiu sytuacji wychowawczej jako nadmiernie trudnej dla dziecka i zagrażającej mu.

Te trzy postawy oraz kryjące się za nimi reprezentacje dziecka w umyśle rodzica ujawniają, że za nadopiekuńczością dziecka ukryta jest bardzo głęboka obawa i niepewność rodzica o dziecko, a także o to, czy ono sobie poradzi. Reprezentacja ta zależy w dużym stopniu od kompetencji rodzica (Bugental i Happaney, 2000). Od tego, jak potrafi kontrolować przeżywany przez siebie stres i trudności wychowawcze (Szymańska i Aranowska, 2016). Proces wychowawczy nie jest pozbawiony projekcji i przypisywaniu dziecku cech, których wcale nie musi posiadać

lub/i posiadają je ono i wszystkie inne dzieci, np. wszystkie dzieci są trochę bezradne. Niektórzy rodzice cechę tę jednak uważają za wyjątkowo istotną i zaczyna się taniec wokół słabego, bezradnego, zagrożonego dziecka (Gurycka, 1990). Poprzez opis nadopiekuńczości za pomocą trzech błędów wychowawczych Gurycka nie tylko zaprezentowała, z jakich konkretnych zachowań składa się nadopiekuńczość, wymieniła główne bezpośrednie zachowania wynikające z tej cechy, ale również umożliwiła jej operacjonalizację. Celem obecnego badania było sprawdzenie, czy zachowania te są skorelowane, innymi słowy – czy tworzą metacechę. Jeżeli tak, będzie można uznać, że współwystępują ze sobą, a zatem konstytuują jakąś postawę rodzica, np. nadopiekuńczość, jak należałoby wnioskować na poziomie teoretycznym.

Nadopiekuńczość rodziców a kształtowanie się osobowości zależnej u dzieci

Nadopiekuńczość rodzica rozumiana jako konstelacja idealizacji, zastępowania i uległości sprawia, że dziecko doświadcza silnej intruzywności z jego strony. Nie wyodrębni swojej autonomii, podmiotowości. Dziecko nie będzie rozumiało swoich impulsów. Nie będzie wiedziało, do czego właściwie kieruje go jego aktywność, a z czasem ją po prostu stłumi i stanie się bierne (Gurycka, 1977). Proces ten nazywa się zahamowaniem (Chłopkiewicz, 1975). Dzieci zahamowane to takie, które w procesie wychowania nie mogły podążać za własną aktywnością, w czego wyniku nastąpiło zablokowanie rozwoju w hamowanych sferach. Mówimy tu o bardzo złożonym procesie. Dla przykładu pięcioletni chłopiec, wobec którego matka była nadopiekuńcza, nie umie wytrzeć sobie nosa (próbują to robić już trzylatki, choć nie zawsze skutecznie). Przede wszystkim prawidłowo rozwijające się dziecko wie, że kapie mu z nosa, i odczuwa potrzebę, żeby nosek wytrzeć, więc próbuje to robić (rękawem swoim, kolegi, chusteczką lub jeszcze inaczej). Dziecko kojarzy swój stan z potrzebą, której doświadcza. Dziecko, wobec którego rodzice są nadopiekuńczy, takiego skojarzenia może nie wypracować. Wyręczane w swoich aktywnościach nie tyle nie umie wytrzeć nosa, ile nie kojarzy swojego stanu z taką potrzebą. Zanim bowiem choć raz w życiu obsmarkał się na tyle, że zaczęło mu to przeszkadzać, a jego aktywność uruchomiła się w celu wytarcia noska – ktoś zgadł potrzebę za niego i lepiej niż on zrozumiał jego stan itd.

Nadopiekuńczość nie musi być przez dziecko odczuwana jako stan niemiły, przeciwnie. Dziecko jest ogromnie związane z opiekunem, bez którego wręcz nie umie egzystować. Największym problemem, jaki pojawia się w procesie wychowawczym, nie jest nawet to, że dziecko nie opanowało podstawowych kompetencji. Problemem staje się to, że dziecko ma zawsze zaspokajane potrzeby, zanim

je tak naprawdę wyczuje, **a część potrzeb, które są mu zaspokajane**, dodatkowo nie są jego, tylko np. mamy. Dyskusyjne staje się, kto ma potrzebę wytrzeć mu nos: ono czy mama – raczej mama. W ten sposób kształtuje się osobowość zależna. Przyszła dorosła osoba, która będzie potrzebowała, aby ktoś o nią dbał i zaspokajał jej potrzeby emocjonalne, a nawet fizyczne (Millon i Davis, 1996).

Metoda

Cel badania i hipotezy

Celem przeprowadzonego badania było przeanalizowanie związków między błędami wychowawczymi, takimi jak idealizacja, zastępowanie dziecka w zadaniach i uleganie dziecku, a formowaniem się osobowości zależnej u dzieci. W ramach badania starano się odpowiedzieć na poniższe kluczowe pytania:

1. Czy doświadczenia nadopiekuńczości ze strony matek w stosunku do ich córek w dzieciństwie współwystępują z bardziej wyraźnymi cechami zależności u tych córek jako dorosłych?
2. Czy doświadczenia nadopiekuńczości ze strony ojców w stosunku do ich córek w dzieciństwie współwystępują z bardziej wyraźnymi cechami zależności u tych córek w dorosłości?

Procedura badawcza i próba badana

Badanie zostało zrealizowane za pośrednictwem internetu. Z listy przedszkoli przygotowanej przez kuratorium oświaty dla poszczególnych województw wylosowano przedszkola ($k = 2$), które następnie zostały zaproszone do udziału w badaniu.

W badaniu uczestniczyło 402 matki dzieci w wieku przedszkolnym (od 3 do 6 lat). Wiek matek wahał się od 21 do 50 lat, z dominującą wartością 34 lata i medianą wynoszącą 33 lata.

Większość badanych pochodziła z dużych miast (43,8%), mniejszych i małych miast (37,1%), a 19,1% z obszarów wiejskich.

Dzieci uczestniczące w badaniu były równomiernie rozłożone pod względem płci we wszystkich grupach wiekowych. Znaczna większość, czyli 82,6% dzieci, uczęszczała do przedszkoli.

W odniesieniu do kolejności urodzenia w rodzinie niemal 82% dzieci było najstarszymi w rodzinie, 12,2% zajmowało drugie miejsce pod względem starszeństwa, a pozostałe 5,8% dzieci było trzecie lub młodsze.

Rejestr zmiennych i narzędzia pomiaru

Nadopiekuńczość rodzicielska została zdefiniowana za pomocą trzech kluczowych zmiennych: idealizacji, zastępowania dziecka w zadaniach oraz ulegania dziecku. Dokonano pomiaru tych zmiennych przy użyciu *kwestionariusza percepcji ucznia*, który opracowała Gurycka (1990).

Idealizacja dziecka obejmuje stałe poświęcanie uwagi dziecku, intensywne angażowanie się w jego działania, ciągle zainteresowanie dzieckiem pod pretekstem jego ochrony, przejawianie zaborczości oraz manifestowanie zachowań niezgodnych z idealnym wzorcem określonym przez wychowawcę.

Zastępowanie dziecka w jego zadaniach manifestuje się przez przejmowanie obowiązków i aktywności dziecka, uniemożliwianie dziecku zakończenia własnych zadań i dokonywanie działań za niego.

Uleganie dziecku charakteryzuje się spełnianiem wszystkich życzeń dziecka, wykazywaniem przez rodzica własnej bezradności, ustępowaniem żądaniom dziecka oraz rezygnacją z narzucania mu wymagań.

Pasywność (beta minus) to cecha opisująca osobę, która jest bierna, apatyczna i skłonna do stagnacji. Osoba ta źle toleruje zmiany, jest przywiązana do tego, co zna. W interakcjach społecznych wykazuje się podporządkowaniem, zależnością, niepewnością siebie oraz nieśmiałością. Pomiar tej cechy przeprowadzono za pomocą *kwestionariusza osobowości CPM-Q-SF* (Strus, Ciecuch i Rowiński, 2014).

Metody analizy danych

W badaniu zastosowano cztery metody analizy danych, które pozwoliły odpowiedzieć na postawione pytania badawcze.

Konfirmacyjna analiza czynnikowa: jest to technika analizy czynnikowej wykorzystywana do weryfikacji, czy poszczególne pozycje należą do skal zgodnie z założoną teoretyczną strukturą (Aranowska, 1996). W niniejszym badaniu metoda ta posłużyła do zweryfikowania, czy idealizacja dziecka, ekspozycja na się przez rodzica oraz uleganie dziecku konstituują metacechę (Szymańska, 2016).

Generalized k-means cluster analysis: to technika analizy skupień stosowana w data miningu (Elder i in., 2012; Szymańska, 2017), mająca na celu zidentyfikowanie grup kobiet o podobnych doświadczeniach w dzieciństwie związanych z idealizacją, ekspozycją na się przez rodzica i uleganiem dziecku, a także cechą osobowości taką jak pasywność (beta minus). Analiza ta kategoryzuje dane w taki sposób, aby osoby wewnątrz grup były jak najbardziej podobne (niska wariancja wewnątrzgrupowa), a pomiędzy grupami – jak najbardziej różne (wysoka wariancja międzygrupowa).

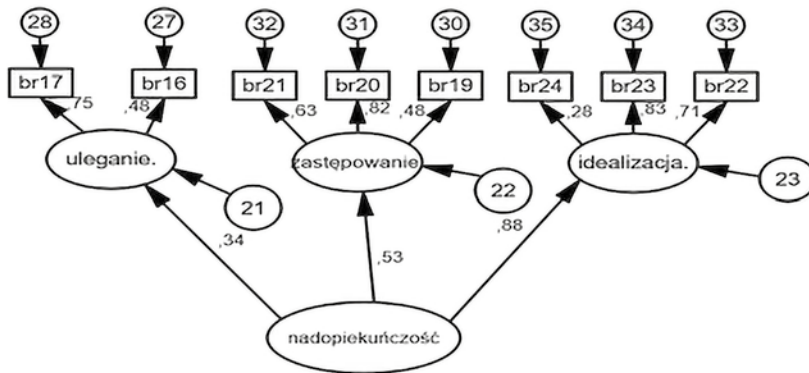
Dopasowanie krzywej modelowej do danych: metoda ta polega na określeniu, jak dobrze krzywa modelowa (teoretyczna) pasuje do przynajmniej jednej

krzywej empirycznej (Aranowska, 1989). Podstawą tej metody jest podobieństwo do weryfikacji dopasowania modeli za pomocą systemów równań strukturalnych (Konarski, 2009). Poprawność teoretyczna krzywej modelowej jest potwierdzona, jeśli jest ona dopasowana do krzywej empirycznej (Szymańska, 2023). Testowanie dopasowania obejmuje trzy etapy:

- a) Konstrukcja krzywej modelowej, czyli ustalenie normalizowanych średnich dla przewidywanych wartości zmiennych tworzących krzywą. Wartości od 0 do 0,4 wskazują na poziom niski, od 0,4 do 0,7 – na umiarkowany, a od 0,7 do 1 – na wysoki. Na tej podstawie skonstruowano krzywą modelową zaprezentowaną na rysunku 2.
- b) Analiza skupień wyników pochodzących od badanych osób przy użyciu algorytmów *data mining*, znana jako *Generalised k-means cluster analysis*, która prowadzi do identyfikacji grup osób na podstawie ich podobieństwa w analizowanych zmiennych, pozwala zaprezentować wyniki w postaci krzywej empirycznej.
- c) Sprawdzenie dopasowania krzywych (modelowej i empirycznych) za pomocą współczynników bliskości krzywych η - i ζ -Aranowskiej, zaimplementowanych w oprogramowaniu *CurveFit* programu R.

Wyniki

Konfirmacyjna analiza czynnikowa wykazała, że skale idealizacji, zastępowania i ulegania tworzą sensowną w sensie psychometrycznym metacechę. Rzetelność dla skali idealizacji obliczona według wzoru Joreskoga wynosi $CR = 0,657$, a procent wyjaśnionej zmienności $VE = 0,424$. Rzetelność dla skali zastępowania wynosi $CR = 0,686$, a procent wyjaśnionej zmienności $VE = 0,433$. Rzetelność dla skali ulegania wynosi $CR = 0,556$, a procent wyjaśnionej zmienności $VE = 0,396$. Skala idealizacji dziecka na poziomie wysokim jest powiązana z metacechą nadrzędną, jaką jest *nadopiekuńczość* (rysunek 1).

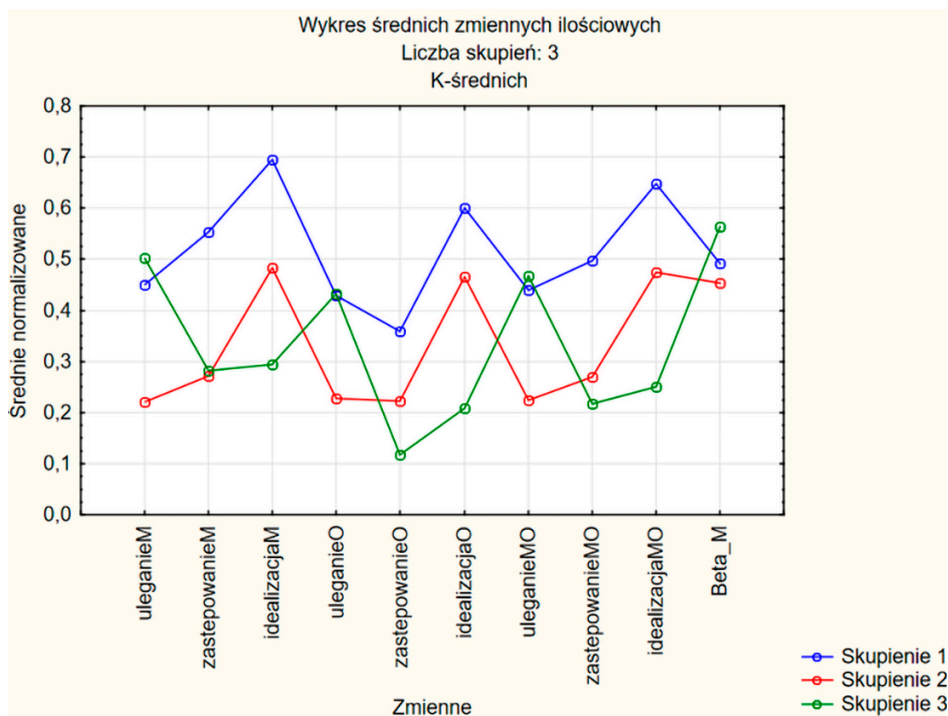

Rysunek 1.

Wyniki konfirmacyjnej analizy czynnikowej dla nadopiekuńczości wobec dziecka. $\chi^2(19) = 127,518$, $p < 0,005$; $\chi^2/df = 6,711$; $CFI = 0,818$; $RMSEA = 0,119$

Ładunki czynnikowe skal wynoszą: $\lambda_{\text{idealizacja}} = 0,88$ i $\lambda_{\text{zastępowanie}} = 0,53$. Skala ulegania powiązana jest z metacechą na poziomie niskim $\lambda_{\text{uleganie}} = 0,34$. Na podstawie siły ładunków czynnikowych trzeba stwierdzić, że rzetelność zmiennej *nadopiekuńczość* wynosi $CR = 0,626$. Niestety model nie wykazuje dopasowania do danych (rysunek 1). W kolejnych analizach skale traktowane będą osobno.

Generalised k-means cluster analysis. Algorytmy asocjacyjne ujawniły istnienie w zbiorze trzech skupień. Do skupienia pierwszego zaklasyfikowały 33,6% badanej próby. Kobiety należące do tego skupienia charakteryzowały się najwyższymi wynikami w doświadczeniu idealizacji ze strony obydwójga rodziców oraz podwyższonymi wynikami w zakresie doświadczenia zastępowania przez matki (rysunek 2).

Rysunek 2.

Wyniki analizy skupień dla ulegania, zastępowania i idealizacji dziecka oraz cechy pasywności (beta minus)

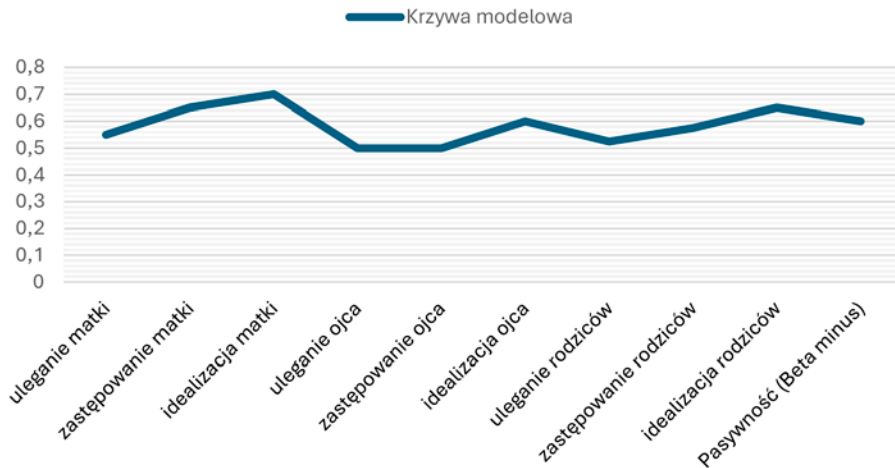
Do drugiego skupienia algorytmy przypisały również 33% badanych kobiet. Cechą charakterystyczną kobiet z tego skupienia było głównie doświadczenie idealizacji ze strony rodziców, choć wyniki w tym obszarze były znacznie niższe w porównaniu do osób z pierwszego skupienia. Trzecie skupienie, do którego również zaklasyfikowano 33% próby, skupiało kobiety z najwyższymi wskaźnikami doświadczenia uległości ze strony obu rodziców. Osoby te osiągały również najwyższe wyniki w zakresie cechy osobowości pasywność (beta minus).

Dopasowanie krzywej modelowej do danych

W ostatnim kroku analiz sprawdzono dopasowanie krzywej modelowej do trzech krzywych wykreślonych przez algorytmy *data mining* w analizie wskazanych wcześniej skupień.

Krzywa modelowa 1 (oznaczona symbolem C i zaprezentowana na rysunku 2) przyjęła wartości:

$C_{\text{uleganie matki}} = 0,65$; $C_{\text{zastępowanie matki}} = 0,675$; $C_{\text{idealizacja matki}} = 0,65$; $C_{\text{uleganie ojca}} = 0,7$;
 $C_{\text{zastępowanie ojca}} = 0,55$; $C_{\text{idealizacja ojca}} = 0,7$; $C_{\text{uleganie rodziców}} = 0,6$; $C_{\text{zastępowanie rodziców}} = 0,8$;
 $C_{\text{idealizacja rodziców}} = 0,6$; $C_{\text{Pasywność (beta minus)}} = 0,6$.

Rysunek 3.
Model teoretyczny krzywej modelowej

Krzywa empiryczna 1, odpowiadająca skupieniu pierwszemu – rysunek 2, (oznaczona symbolem x) przyjęła wartości:

$x_{\text{uleganie matki}} = 0,65$; $x_{\text{zastępowanie matki}} = 0,675$; $x_{\text{idealizacja matki}} = 0,65$; $x_{\text{uleganie ojca}} = 0,7$; $x_{\text{zastępowanie ojca}} = 0,55$; $x_{\text{idealizacja ojca}} = 0,7$; $x_{\text{uleganie rodziców}} = 0,6$; $x_{\text{zastępowanie rodziców}} = 0,8$; $x_{\text{idealizacja rodziców}} = 0,6$; $x_{\text{Pasywność (beta minus)}} = 0,6$.

Krzywa empiryczna 2, odpowiadająca skupieniu drugiemu – rysunek 2, (oznaczona symbolem y) przyjęła wartości:

$y_{\text{uleganie matki}} = 0,65$; $y_{\text{zastępowanie matki}} = 0,675$; $y_{\text{idealizacja matki}} = 0,65$; $y_{\text{uleganie ojca}} = 0,7$; $y_{\text{zastępowanie ojca}} = 0,55$; $y_{\text{idealizacja ojca}} = 0,7$; $y_{\text{uleganie rodziców}} = 0,6$; $y_{\text{zastępowanie rodziców}} = 0,8$; $y_{\text{idealizacja rodziców}} = 0,6$; $y_{\text{Pasywność (beta minus)}} = 0,6$.

Krzywa empiryczna 3, odpowiadająca skupieniu trzeciemu – rysunek 2, (oznaczona symbolem d) przyjęła wartości:

$d_{\text{uleganie matki}} = 0,65$; $d_{\text{zastępowanie matki}} = 0,675$; $d_{\text{idealizacja matki}} = 0,65$; $d_{\text{uleganie ojca}} = 0,7$; $d_{\text{zastępowanie ojca}} = 0,55$; $d_{\text{idealizacja ojca}} = 0,7$; $d_{\text{uleganie rodziców}} = 0,6$; $d_{\text{zastępowanie rodziców}} = 0,8$; $d_{\text{idealizacja rodziców}} = 0,6$; $d_{\text{Pasywność (beta minus)}} = 0,6$.

W pakiecie CurveFit programu R wykonano obliczenia z wykorzystaniem współczynnika ζ – Aranowskiej. Poniżej przedstawiono uzyskane rozwiązania.

```
> c<-c(0.55, 0.65, 0.7, 0.5, 0.5, 0.6, 0.525, 0.575, 0.65, 0.6)
> x<-c(0.45, 0.55, 0.7, 0.42, 0.37, 0.6, 0.44, 0.5, 0.65, 0.49)
> k=10
> (var(x)+var(c)-(1/(2*(k-1)))*(sum((c-x)^2)))/(2*var(x))
[1] 0.5362907
> c<-c(0.55, 0.65, 0.7, 0.5, 0.5, 0.6, 0.525, 0.575, 0.65, 0.6)
> y<-c(0.22, 0.27, 0.48, 0.22, 0.22, 0.47, 0.22, 0.27, 0.48, 0.46)
> k=10
> (var(y)+var(c)-(1/(2*(k-1)))*(sum((c-y)^2)))/(2*var(y))
[1] -0.6433183
> c<-c(0.55, 0.65, 0.7, 0.5, 0.5, 0.6, 0.525, 0.575, 0.65, 0.6)
> z<-c(0.5, 0.29, 0.3, 0.43, 0.12, 0.21, 0.48, 0.21, 0.24, 0.56)
> k=10
> (var(z)+var(c)-(1/(2*(k-1)))*(sum((c-z)^2)))/(2*var(z))
[1] -0.531484
```

Krzywe są identyczne, gdy wartość współczynnika ζ – Aranowskiej osiąga 1, podczas gdy wszystkie wartości w przedziale od 0 do 1 wskazują na ich zbieżność (Aranowska, 1989). Najbardziej zbliżona do krzywej modelowej okazała się krzywa pierwszego skupienia. Natomiast krzywe empiryczne drugiego i trzeciego skupienia nie wykazują podobieństwa do modelu teoretycznego.

Można stwierdzić, że w badanej populacji istnieje skupienie kobiet, które wykazują się podobieństwem do sytuacji opisanej przez krzywą modelową. Są to kobiety, które doświadczyły wysokiego lub bardzo wysokiego poziomu idealizacji ze strony rodziców (zarówno matek, jak i ojców) oraz najwyższego w porównaniu do innych skupień poziomu zastępowania. Jednakże warto zwrócić uwagę, że trzecie skupienie, które nie było podobne do krzywej modelowej, odnotowało nawet wyższe wyniki w zakresie cechy osobowości pasywność (beta minus) i charakteryzowało się przede wszystkim uległością wobec dziecka ze strony obu rodziców.

Podsumowanie wyników

Uzyskane wyniki potwierdziły hipotezę, że nadopiekuńczość rodziców przyczynia się do kształtowania zależnej osobowości u córek (Millon i Davis, 1996). Osoby, które rozwinęły cechę zależności, znaną jako pasywność (beta minus), doświadczały specyficznej formy intruzji ze strony rodziców. Objawiała się ona ciągłym angażowaniem się w życie dziecka, głębokim wnikaniem w jego aktywności, nieprzerwanym zainteresowaniem dzieckiem pod pretekstem ochrony, zaborczością

i przejmowaniem odpowiedzialności za zadania i aktywności dziecka. Rodzic nie tylko obserwował i interesował się każdym aspektem życia dziecka, ale także przejmował kontrolę nad jego aktywnościami, tym samym zakłócał naturalny rozwój dziecka, co jest kluczowe dla jego autonomii, motywacji, samookreślenia, efektywności, samooceny i świadomości siebie (Chłopkiewicz, 1975; Gurycka, 1977; 1990; Szymańska i Aranowska, 2016; Winterhoff, 1997). Dziecko pozbawione możliwości samodzielnego działania stawało się pasywne i zależne, niezdolne do rozwijania własnych kompetencji, ponieważ jego działania były ciągle przerywane.

Badania z dziedziny psychologii wychowawczej wskazują, że takie zakłócenia nieuchronnie prowadzą do dalszych poważnych zaburzeń. W szczególności może wystąpić patologizacja wspólnej linii aktywności rodzica i dziecka (Shugar, 1989). Do szóstego roku życia to głównie rodzic angażuje się w aktywności dziecka – w tym okresie dziecko uczy się poprzez swobodną zabawę i w ten sposób poznaje swoje preferencje i umiejętności. Gdy te naturalne procesy są zakłócane, dziecku odbierana jest możliwość kształtowania własnych kompetencji i samoświadomości. Jego naturalne tendencje są blokowane (Lowen, 1975, za: Drabikowski, 1992), a pierwsze doświadczenia i wrażenia są zakłócone. Dziecko traci orientację we własnych uczuciach, nie wie, czego chce ani co czuje. Nie może rozwinąć własnej tożsamości, gdyż jeszcze zanim coś poczuje, jego uczucia są zagłuszane przez działania rodzica (Zinker, 1991).

W kluczowym momencie rozwoju, około szóstego roku życia, kiedy dzieci powinny być gotowe do integrowania swoich działań z aktywnościami dorosłych, co zbiega się z rozpoczęciem nauki szkolnej, zaburzenie tego procesu prowadzi do trudności w relacjach. Dziecko stoi wtedy przed wyzwaniem konieczności samodzielnego wysiłku w słuchaniu i podążaniu za wskazówkami nauczyciela, co wymaga zdolności do kontroli impulsów, których nie mogło rozwijać (Shugar, 1989).

Nadopiekuńczy rodzic odbiera dziecku możliwość doświadczania i kontrolowania własnych impulsów, przez co uniemożliwia mu kształtowanie kompetencji. Dziecko pozostaje w symbiozie z otoczeniem, nie odczuwa swoich uczuć – to działania rodziców stają się jego odczuciami. Dziecko uczy się preferować to, co rodzic uważa za lepsze, nawet jeśli samo miałoby inne preferencje. Ta patologia dotyczy nie tylko braku umiejętności do podejmowania aktywności, ale zakorzeniona jest głębiej w ogólnym nastawieniu do działania, a w skrajnych przypadkach – w blokadzie naturalnej aktywności dziecka. Dziecko staje się pasywne, apatyczne, zdane na łaskę otoczenia, które decyduje, co ma robić, a nawet co czuć (Gurycka, 1977; Winterhoff, 1997).

W końcu warto zwrócić uwagę na rodzicielską percepcję dziecka jako „wymagającego szczególnej troski, słabego, bezradnego, zmęczonego, niezdolnego,

upośledzonego itd.” (Gurycka, 1990). Działa tu efekt Rosenthala – rodzic wyobrażający sobie swoje dziecko jako niezdolne do samodzielności nieświadomie sprawia, że takie się staje.

Dyskusja i wnioski

Badanie potwierdziło obserwacje psychoterapeutów dotyczące formowania się cechy zależności. Okazało się, że błędy wychowawcze, które tworzą nadopiekuńczą konstelację, są powiązane z metacechą pasywności (beta minus), która służyła do operacjonalizacji zależności. Teoria błędów wychowawczych Guryckiej okazuje się bardzo wartościowa przy definiowaniu rodzicielskich zachowań, które mogą wpływać na rozwój osobowości dzieci. Trudno jest precyzyjnie określić niektóre postawy czy zachowania rodziców bez odpowiedniego teoretycznego podłoża, które by te zachowania opisywało. Dzięki Guryckiej, która ukazała sposób operacjonalizacji nadopiekuńczości przy pomocy błędów wychowawczych, można było podobnie podejść do operacjonalizacji innych kluczowych konstruktów ważnych dla rozwoju zaburzeń osobowości, takich jak przemoc wobec dziecka ważna przy kształtowaniu psychopatii, nadambicja rodziców istotna dla narcyzmu czy zaniebdanie dziecka typowe dla osobowości z zaburzeniem borderline.

Przyszłe badania powinny być powtórzone, aby zweryfikować ich replikowalność, oraz rozszerzone o próbę mężczyzn. Ponadto w dalszej operacjonalizacji cech osobowości należy zastosować również skale bezpośrednio mierzące badane zaburzenia osobowości. Należy podchodzić do wyników tych badań z ostrożnością, gdyż są one pionierskie i przeprowadzone na jednej, choć licznej, próbie kobiet. Brak badania mężczyzn sprawia, że nie wiadomo, czy podobne zależności wystąpią również w tej grupie.

Bibliografia

- Aranowska E. (1989). Wskaźniki bliskości dowolnej krzywej do krzywej modelowej. *Psychologia Matematyczna*, 3, 99–114.
- Aranowska E. (1996). *Metodologiczne problemy zastosowań modeli statystycznych w psychologii. Teoria i praktyka*. Warszawa: Studio 1.
- Bugental D. i Happaney K. (2000). Parent-child interaction as a power contest. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 21(3), 267–282. [https://doi.org/10.1016/S0193-3973\(99\)00038-6](https://doi.org/10.1016/S0193-3973(99)00038-6)

- Chłopkiewicz M. (1975). Zaburzenia dynamiki procesów nerwowych u dzieci zahamowanych w świetle analizy behawioralnej. W: M. Kościelska (red.), *Przyczyny i patomechanizmy zaburzeń rozwoju dzieci* (s. 5–34). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Drabikowski M. (red.) (1992). *Wstęp do bioenergetyki*. Warszawa: Jacek Santorski & Co. Agencja Wydawnicza.
- Elder J., Hill T., Miner G. i in. (2012). *Practical Text Mining and Statistical Analysis for Non-structured Text Data Application*. Oxford: Elsevier.
- Gurycka A. (1977). *Aktywność i aktywizacja społeczna*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Gurycka A. (1990). *Błąd w wychowaniu*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Konarski R. (2009). *Modele równań strukturalnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Millon T. i Davis R. (1996). *Disorders of Personality: DSM-IV and Beyond* (2nd ed.). New York: John Wiley and Sons.
- Nowak S. (2007). *Metodologia badań społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Shugar G.W. (1989). Małe dziecko w sytuacji dwupodmiotowej: jak powstaje i na czym polega struktura Działanie Wspólne? W: A. Gurycka i M. Kofta (red.), *Podmiotowość w doświadczeniach wychowawczych dzieci i młodzieży. Wychowanek jako podmiot działań* (s. 65–95). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Strus W., Ciecuch J. i Rowiński T. (2014). The circumplex of personality metatraits: A synthesizing model of personality based on the big five. *Review of General Psychology*, 18(4), 273–286. <https://doi.org/10.1037/gpr0000017>
- Szymańska A. (2016). Problematyka hierarchiczności – wprowadzanie metacech w modelach SEM. *Studia Psychologiczne*, 1, 65–84.
- Szymańska A. (2017). Wykorzystanie analizy skupień metodą *data mining* do wykreślenia profili osób badanych w badaniach psychologicznych. *Studia Psychologiczne*, 55(1), 25–40.
- Szymańska A. (2023). Przemoc wobec dziecka: błędy agresji, obojętności oraz ulegania a kształtowanie się osobowości antyspołecznej u kobiet. *Studia z Teorii Wychowania*, 42(1), 147–164. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.3430>
- Szymańska A. i Aranowska E. (2016). *Błąd w wychowaniu. W stronę weryfikacji teorii Antoniny Guryckiej*. Warszawa: Liberi Libri.
- Winterhoff P. (1997). Sociocultural promotions constraining children's social activity: Comparisons and variability in the development of "friendships." W: J. Tudge, M. Shanahan i J. Valsiner (red.), *Comparative approaches in developmental science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zinker J. (1991). *Proces twórczy w terapii Gestalt*. Warszawa: Jacek Santoski & Co Agencja Wydawnicza.